

รูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล
สำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย

Training Model to Enhance Interpersonal Skills for Undergraduate Students
Majoring in Early Childhood Education

ชัชวีร์ แก้วมณี (Chatchawi Kaewmanee)¹

สุภาพร ธนะชานันท์ (Supaporn Thanachanun)²

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย และสร้างรูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย โดยแบ่งออกเป็น 2 ระยะ คือ ระยะที่ 1 ศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลของนิสิต จำนวน 48 คน ความต้องการจำเป็นของครูพี่เลี้ยงผู้ทำหน้าที่นิเทศนิสิต จำนวน 48 คน เกี่ยวกับสภาพและแนวทางการเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถามและการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ ระยะที่ 2 สร้างรูปแบบการฝึกอบรม คู่มือการใช้รูปแบบ แผนการจัดกิจกรรม และแบบประเมินทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย และตรวจสอบความเหมาะสมของรูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยผู้เชี่ยวชาญ

ผลการวิจัยพบว่า

ระยะที่ 1 การศึกษาและวิเคราะห์จากเอกสาร แบบสอบถามและการสัมภาษณ์นิสิตและครูพี่เลี้ยงพบว่า สามารถสรุปสังเคราะห์ทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย ได้ 3 ด้าน คือ การปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น การทำงานกลุ่ม และทักษะทางสังคม โดยคุณลักษณะมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากทุกด้าน ระยะที่ 2 การสร้างรูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย โดยผ่านการประเมินจากผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 คน ซึ่งรูปแบบมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก

คำสำคัญ: ทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล, รูปแบบการฝึกอบรม

¹นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

²อาจารย์ ดร. สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ:ที่ปรึกษาหลัก

Abstract

The research aims to study and analyse the basic information concerning with interpersonal skills for undergraduate students majoring in early childhood education and to construct training model to enhance interpersonal skills for undergraduate students majoring in early childhood education. The study was carried out in 2 phases. Phase 1 involved the survey and analysis of basic information concerning with interpersonal skills of 48 students. The 48 mentor teachers were asked to answer another survey on state of interpersonal skills. The research instrument used were questionnaire and informal interviews with mentor teachers. Phase 2 involved constructing a training model, manual of activity arranging plan and assessment of interpersonal skills and examined suitability of training model by experts.

The results of research were as follows:

Phase 1 result showed that interpersonal skills were divided into 3 main skills including 1) interaction 2) team working and 3) social skills. Phase 2 involved the constructing of training model entitled "Training Model to Enhance Interpersonal Skills for Undergraduate Students Majoring in Early Childhood Education". To validate the model and appropriate 5 experts in the

field assessed the model with the mean high level.

Keywords: Interpersonal Skills, Training Model

บทนำ

ครูเป็นบุคคลที่สำคัญยิ่งต่อเด็กปฐมวัย เป็นผู้ที่มีส่วนสำคัญในการส่งเสริมพัฒนาการของเด็กเป็นอย่างมาก ในการที่ครูจะปฏิบัติต่อเด็กได้ผลสำเร็จเพียงไรนั้น จะต้องเข้าใจธรรมชาติของเด็ก รู้ความต้องการของเด็ก ให้ความอบอุ่นแก่เด็ก จัดกิจกรรมให้เหมาะสมและประเมินความพร้อมในการเรียนรู้ ครูยังเปรียบเสมือนตัวแทนพ่อแม่ของเด็กขณะที่อยู่ในโรงเรียน เป็นต้นแบบที่ดีให้แก่เด็กในการถ่ายทอดแบบพฤติกรรมต่างๆ เด็กที่ขาดความอบอุ่นในครอบครัว หากได้รับความเข้าใจ เห็นใจ ทักทายปราศรัยจากครูก็จะช่วยทดแทนสิ่งที่ขาดได้ ครูจึงต้องทำหน้าที่เชื่อมโยงชีวิตเด็กระหว่างบ้านกับโรงเรียน (เยาหวา เดชะคุปต์, 2545: 108) ซึ่งบุคคลที่จะมาเป็นครูนั้นจะต้องมีแรงจูงใจหรือศรัทธาที่จะสอนเด็กๆ มีความปรารถนาที่จะทำงานร่วมกับเด็กๆ สำหรับบุคคลที่จะมาเป็นครูจะต้องมีความรู้สึกรับรู้ถึงสิ่งที่สอน มีความรักในตัวเด็ก มีความอดทนต่อความแตกต่างระหว่างบุคคล ยอมรับในวัฒนธรรมเชื้อชาติ และความแตกต่างในความเชื่อของเด็ก การยอมรับนับถือในตัวเด็กย่อมทำให้ครูมีอหิยาธิยอันงดงาม มีความยุติธรรม และมีความเชื่อว่าเด็กทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกันในการเรียนรู้ การทำงานกับเด็กๆ นั้นครูต้องใช้ความอดทนอย่างยิ่ง ต้องใช้ความอดทนมากกว่าผู้ประกอบอาชีพอื่นๆ ทั้งนี้ เพราะครูอาจได้รับ

ความรำคาญหรือการได้รับความขุ่นเคืองจากเด็กๆ ได้ตลอดเวลา

วิธีการที่ผู้ประกอบวิชาชีพครูจะเพิ่มพูนศักยภาพเพื่อความเป็นครูที่ดีมีอยู่ 2 ประการ ประการแรก คือ จะต้องพยายามพัฒนาตนเองให้เป็นผู้ที่เปี่ยมไปด้วยความรู้ การเรียนรู้เป็นสิ่งที่มีความสำคัญ ผู้ที่จะเป็นครูจะต้องคิดอยู่เสมอว่า ความเป็นผู้คงแก่เรียนนั้นเป็นสิ่งที่ตนจะต้องกระทำให้เกิดขึ้นในตนให้ได้ ประการที่สอง ผู้ที่จะเป็นครูต้องแสวงหาโอกาสเพื่อทำงานกับเด็กๆ ทั้งเป็นการเฉพาะตัวและส่วนรวม เช่น หาโอกาสสอนเด็กๆ และการมีส่วนร่วมร่วมกับเด็กๆ ในชุมชน เป็นต้น ช่วงระยะเวลาของการเป็นนักศึกษาครูเป็นช่วงเวลาที่นักศึกษาครูทุกคนต้องใช้ความวิริยะอุตสาหะ ศึกษาเล่าเรียนฝึกฝนตนเองให้เป็นผู้มีความรู้ความสามารถ มีความรู้ความเข้าใจเนื้อหาที่จะนำไปสอนนักเรียนอย่างแตกฉาน เข้าใจจิตวิทยาการเรียนการสอน ศึกษาหลักสูตรต่างๆ เรียนรู้เทคนิคการสอนต่างๆ และที่สำคัญต้องมีการฝึกปฏิบัติการสอนหรือฝึกปฏิบัติวิชาชีพการสอนในสถานศึกษา ช่วงเวลาหนึ่ง ทั้งนี้เพื่อให้เกิดทักษะและประสบการณ์ทางการสอน เมื่อนำไปปฏิบัติจริงในสถานศึกษาที่เริ่มเข้าประจำการ หากพบปัญหาใดๆ จะได้แก้ไขได้โดยไม่ต้องวิตกกังวลมากนัก (ยนต์ ชุ่มจิต. 2553: 11-12; 34-35) ครูสภาในฐานะองค์กรวิชาชีพได้พยายามปรับตัวเองให้ทันกับกระแสการเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทในด้านการส่งเสริมพัฒนาครูและวิชาชีพครู รวมทั้งการช่วยเหลือครูในด้านสวัสดิการต่างๆ นอกจากนี้ในการผลิตครูได้มีการพัฒนาและปรับปรุงหลักสูตร กระบวนการเรียนการสอน ของวิชาชีพครูให้สอดคล้องกับสังคม เมื่อ พ.ศ. 2547 ได้ปรับปรุงและ

เปลี่ยนแปลงหลักสูตรสำหรับผู้ที่ต้องการศึกษาเพื่อไปสู่การประกอบวิชาชีพครูจากหลักสูตร 4 ปี เป็นหลักสูตร 5 ปี โดยมีความเชื่อว่าการขยายเวลาเรียนและปรับเปลี่ยนวิธีการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ จะช่วยให้ได้ครูวิชาชีพที่มีความสามารถสูง มีอุดมการณ์ และวิญญานของความเป็นครูอย่างแท้จริง สังคมคาดหวังว่าบัณฑิตผู้ที่สำเร็จการศึกษาจากสถาบันผลิตครูควรจะเป็นคนดี เป็นครูดี ตลอดจนใช้ปัญญาและความสามารถได้ การได้มาซึ่งครูที่มีคุณลักษณะดังกล่าว ต้องเริ่มจากผู้ที่กำลังก้าวเข้ามาสู่วิชาชีพครู (มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต. 2547: 6 -7)

มหาวิทยาลัยเป็นสถาบันอุดมศึกษาภาคส่วนหนึ่ง ในการทำหน้าที่ผลิตครูการศึกษาปฐมวัย คัดเลือกผู้ที่มีความตั้งใจที่จะประกอบวิชาชีพครู รวมถึงพัฒนาระบบการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาศักยภาพที่มีอยู่ในตัวจนเป็นครูที่มีคุณภาพดี โดยเป็นผู้ที่มีศรัทธาในวิชาชีพครู รักการเป็นครูอย่างแท้จริงเป็นคนดีและเป็นครูดี เมื่อก้าวไปสู่โลกของงานอาชีพ มีโลกทัศน์กว้างไกลและมีจิตใจที่ต้องการพัฒนาตนเองอยู่เสมอ มีเหตุผลสามารถคิดวิเคราะห์ และแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบได้ มีนิสัยใฝ่รู้ใฝ่เรียนอย่างสม่ำเสมอ มีความตระหนักในหน้าที่และความรับผิดชอบต่อสังคม สามารถปรับตัวและดำรงตนให้อยู่ในสภาพแวดล้อมทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาได้อย่างมีความสุข เป็นคนที่มีเมตตาจิตต้องการให้ผู้อื่นได้ดีมีความรู้

จากรายงานผลการปฏิรูปการศึกษาในช่วง พ.ศ. 2542-2551 โดยสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2552: 2-16) ได้ดำเนินการสังเคราะห์จากเอกสารการประเมินที่ผ่านมา

และจากเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง พบว่า การพัฒนาคุณภาพการศึกษา/ผู้เรียน ระดับอุดมศึกษาคุณภาพโดยรวมยังไม่น่าพึงพอใจมากนัก ไม่ว่าจะเป็นพิจารณาในเรื่องของงานวิจัย การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ รวมทั้งการเปรียบเทียบในระดับนานาชาติ การผลิตกำลังแรงงานระดับอุดมศึกษาไม่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีในสถานประกอบการ สถาบันการศึกษามีคุณภาพแตกต่างกันมาก และเน้นการผลิตบัณฑิตเชิงปริมาณ การจัดหลักสูตร การเรียนการสอนขาดการเน้นฝึกภาคปฏิบัติ และการเชื่อมโยงกับการทำงาน ทำให้ผู้สำเร็จการศึกษา ขาดคุณลักษณะที่ผู้ต้องการ หลักสูตรการผลิตครูไม่สอดคล้องกับการปฏิบัติจริง ขาดการประสานระหว่างหน่วยผลิตและหน่วยใช้ครู คุณภาพบัณฑิตยังไม่เป็นที่พึงพอใจ ความศรัทธาต่อวิชาชีพครูมีน้อยทำให้คนดี คนเก่งไม่ต้องการเป็นครู ทำให้ขาดครูที่มีคุณภาพ ครูบางส่วนยังขาดจิตสำนึก จิตวิญญาณความเป็นครู สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.) และสถาบันอุดมศึกษาได้นำเรื่องของบัณฑิตที่พึงประสงค์ บัณฑิตในอุดมคติ มาพิจารณาอย่างจริงจัง หลายสถาบันได้พยายามกำหนดคุณลักษณะบัณฑิตที่สำเร็จจากสถาบันไว้แตกต่างกันไปเพื่อรับรองคุณภาพบัณฑิต แต่ในสายตาของสังคมยังดูเหมือนว่าบัณฑิตยังเป็นบุคลากรประเภทวัตถุนิยม บริโภคนิยม เห็นแก่ตัว ขาดความเอื้ออาทรต่อเพื่อนมนุษย์ บ้านเมืองจึงยังคงมีปัญหาอย่างที่เห็นอยู่ในปัจจุบัน ครู อาจารย์มีอาชีพจึงมีความจำเป็นที่จะต้องนำปัญหาของประเทศและปัญหาของสังคมมาเป็นโจทย์วิจัย ได้ผลอย่างไรก็นำมาเสนอแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน

นอกจากนี้ สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (2552 : 1 - 6) ได้จัดทำกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาของประเทศไทย (Thai Qualification Framework for Higher Education: TQF:HED) เพื่อเป็นเครื่องมือในการนำนโยบายที่ปรากฏในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ เกี่ยวกับมาตรฐานการศึกษาของชาติในส่วนของมาตรฐานการอุดมศึกษา ไปสู่การปฏิบัติในสถาบันอุดมศึกษาอย่างเป็นรูปธรรม มุ่งเน้นเป้าหมายการจัดการศึกษาที่ผลการเรียนรู้ (Learning Outcomes) ของนักศึกษา ซึ่งกำหนดผลการเรียนรู้ที่คาดหวังให้บัณฑิตมี อย่างน้อย 5 ด้าน ดังนี้ (1) ด้านคุณธรรม จริยธรรม (Ethics and Moral) หมายถึง การพัฒนานิสัยในการประพฤติอย่างมีคุณธรรม จริยธรรม และด้วยความรับผิดชอบทั้งในส่วนตัวและส่วนรวม ความสามารถในการปรับวิถีชีวิตในความขัดแย้งทางค่านิยม การพัฒนานิสัยและการปฏิบัติตามศีลธรรม ทั้งในเรื่องส่วนตัวและสังคม (2) ด้านความรู้ (Knowledge) หมายถึง ความสามารถในการเข้าใจ การนึกคิด และการนำเสนอข้อมูล การวิเคราะห์และจำแนกข้อเท็จจริงในหลักการ ทฤษฎี ตลอดจนกระบวนการต่างๆ และสามารถเรียนรู้ด้วยตนเองได้ (3) ด้านทักษะทางปัญญา (Cognitive Skills) หมายถึง ความสามารถในการวิเคราะห์สถานการณ์และใช้ความรู้ ความเข้าใจในแนวคิด หลักการ ทฤษฎี และกระบวนการต่างๆ ในการคิดวิเคราะห์และการแก้ปัญหา เมื่อต้องเผชิญกับสถานการณ์ใหม่ๆ ที่ไม่ได้คาดคิดมาก่อน (4) ด้านทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบ (Interpersonal Skills and Responsibility) หมายถึง ความสามารถในการทำงานเป็นกลุ่ม

การแสดงถึงภาวะผู้นำ ความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม ความสามารถในการวางแผน และรับผิดชอบในการเรียนรู้ของตนเอง (5) ด้านทักษะการวิเคราะห์เชิงตัวเลข การสื่อสาร และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ (Numerical Analysis, Communication and Information Technology Skills) ทั้งนี้มาตรฐานผลการเรียนรู้ซึ่งมีอย่างน้อย 5 ด้าน ดังกล่าวข้างต้น เป็นมาตรฐานผลการเรียนรู้ของบัณฑิตทุกคน ในทุกระดับคุณวุฒิ

วิชาชีพครูเป็นวิชาชีพหนึ่งที่มีการจัดการศึกษาในระดับอุดมศึกษามีการจัดการศึกษาทั้งในมหาวิทยาลัยรัฐและเอกชน ที่ต้องจัดการศึกษาตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาที่บัณฑิตต้องมีคุณสมบัติที่สำคัญทั้ง 5 ประการ โดยเฉพาะทักษะด้านที่ 4 ทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบ ซึ่งสอดคล้องกับ ศักยภาพแห่งวิชาชีพครู หมายถึง แนวคิด หลักการ หรือวิธีการใดๆ ที่ช่วยพัฒนาความสามารถของผู้ที่จะก้าวสู่วิชาชีพให้ได้ปฏิบัติวิชาชีพครูอย่างสมบูรณ์สมเป็น “วิชาชีพชั้นสูง” สามารถแบ่งกว้างๆ ได้ 2 ด้าน คือ สมรรถภาพแห่งตนและสมรรถภาพแห่งงาน ซึ่งผู้ที่ก้าวเข้าสู่วิชาชีพครูนั้นคือ นิสิตนักศึกษา ควรจะต้องได้รับการเสริมสร้างสมรรถภาพแห่งตนให้เป็นผู้ที่มีศักยภาพ สมรรถภาพอย่างพร้อมสมบูรณ์ก่อนเข้าสู่ชีวิตการทำงานจากความสำเร็จและสภาพปัญหาดังกล่าวนั้น ผู้วิจัยจึงพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย จากการศึกษาทบทวน ทฤษฎี หลักการและแนวคิดต่างๆ ที่จะนำมาพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ พบว่าทฤษฎีทฤษฎีปัญญา ทฤษฎีมนุษยนิยม

จิตตปัญญาศึกษา การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง ตลอดจนหลักเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์ และหลักการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม ต่างมุ่งสู่การเรียนรู้เพื่อสร้างปัญญาให้แก่ผู้ปฏิบัติ จุดร่วมกันที่สำคัญคือ หลักคิดเหล่านี้ต่างเชื่อมั่นและศรัทธาในศักยภาพของมนุษย์ และเชื่อว่าการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นกับทุกคนเป็นปรากฏการณ์ของความมั่งคั่งที่นำเข้าไปสัมผัสรับรู้ และเป็นบทเรียนจากชีวิตที่เชื่อเชิญให้เรียนรู้ไปด้วยกัน ทั้งการจัดการความรู้ และการจัดการกับความรูสึก ช่วยให้สามารถแปลงชีวิตให้เป็นการค้นพบความมั่งคั่งทางปัญญา

ปัจจุบันกระบวนการพัฒนาของการจัดการเรียนการสอนในสถาบันอุดมศึกษาในลักษณะการเรียนการสอนสู่การเปลี่ยนแปลง (transformative learning teaching) ซึ่งได้ผนวกเอาจิตตปัญญาศึกษา (contemplative education) ไว้ด้วยนั้น กำลังได้รับความสนใจอย่างยิ่งที่จะสามารถแก้ไขหรือลดปัญหาที่กล่าวมาข้างต้น (ประสาธน์ สืบคำ, 2553: คำนำ) แนวคิดพื้นฐานของทฤษฎีทฤษฎีปัญญา เชื่อในเรื่องศักยภาพและความสามารถของมนุษย์ที่มีอย่างหลากหลาย อันเกิดจากสมองที่แบ่งเป็นส่วนๆ ซึ่งแต่ละส่วน กำหนดความสามารถเป็นเรื่องๆ ไปได้ จึงทำให้มนุษย์มีปัญญาหลายๆ อย่าง ในคนๆ เดียวกัน แนวคิดของการ์เดนอร์ ได้แบ่งลักษณะความสามารถทางปัญญา ไว้ 9 ด้าน ซึ่งปัญญาส่วนตนของบุคคล (Personal Intelligence) นั้น ประกอบด้วย ปัญญาสองด้านคือ ด้านความเข้าใจระหว่างบุคคล (Interpersonal Intelligence) และด้านความเข้าใจตนเอง (Intrapersonal Intelligence) (เยาวพา เดชะคุปต์, 2551: 101-110) ซึ่งผู้ที่ประกอบวิชาชีพครูทุกคนควรต้องมีความ

สามารถในด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล
ทั้งนี้กรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาของ
ประเทศไทยได้กำหนดผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง
ให้บัณฑิตไว้ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล
และความรับผิดชอบ (Interpersonal Skills
and Responsibility) เป็นด้านหนึ่งของ
มาตรฐานของผลการเรียนรู้ของทุกระดับคุณวุฒิ
ดังได้กล่าวไว้แล้วข้างต้น ดังนั้นผู้วิจัยจึงเห็น
ความสำคัญว่าควรเสริมสร้างทักษะความ
สัมพันธ์ระหว่างบุคคลให้เกิดขึ้นภายในตัวนิสิตที่
จะเป็นบัณฑิต และก้าวเข้าสู่วิชาชีพครูปฐมวัย
ในอนาคต

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน
เกี่ยวกับทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล
สำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษา
ปฐมวัย

2. เพื่อสร้างรูปแบบการฝึกอบรมเพื่อ
เสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล
สำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษา
ปฐมวัย

วิธีดำเนินการวิจัย

ระยะที่ 1 ศึกษาองค์ประกอบและ
วิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับทักษะความ
สัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญา
ตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย

1.1 ศึกษาค้นคว้าเอกสารและ
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ
คุณลักษณะครูปฐมวัย และคุณลักษณะบัณฑิต
ที่พึงประสงค์จากงานวิจัย แนวคิด ทฤษฎีที่

เกี่ยวข้อง จากนั้นกำหนดกรอบทักษะความ
สัมพันธ์ระหว่างบุคคลเป็นแบบสอบถามความ
เหมาะสมของทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล
สำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษา
ปฐมวัย และแบบสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ
กับนิสิต จำนวน 48 คน และครูพี่เลี้ยง จำนวน
48 คน

1.2 สังเคราะห์ทักษะความ
สัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญา
ตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย ผู้วิจัยนำข้อมูลจาก
การตอบแบบสอบถามที่ลงความเห็นความ
เหมาะสมมากขึ้นไป กำหนดเป็นรายการทักษะ
ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับ
ปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย และ
สังเคราะห์ข้อมูลการให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับทักษะ
ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลจากครูพี่เลี้ยงเพื่อ
เป็นแนวทางในการเสริมสร้างทักษะความ
สัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญา
ตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย

ระยะที่ 2 สร้างรูปแบบการฝึ
กอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่าง
บุคคลสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการ
ศึกษาปฐมวัย

ระยะนี้ผู้วิจัยดำเนินการสร้าง
รูปแบบการฝึกอบรมดังนี้

2.1 ศึกษาวิเคราะห์หลักการ
แนวคิด ทฤษฎีพื้นฐานที่เกี่ยวข้องในการสร้างรูป
แบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความ
สัมพันธ์ระหว่างบุคคล สำหรับนิสิตระดับ
ปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย

ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาค้นคว้าเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ
คุณลักษณะครูปฐมวัย และคุณลักษณะของ
บัณฑิตที่พึงประสงค์ หลักการ แนวคิด ทฤษฎี

ที่เกี่ยวข้อง เพื่อสร้างรูปแบบการฝึกอบรมสำหรับนิสิตระดับปริญญาตรีสาขาการศึกษาปฐมวัย และกำหนดองค์ประกอบ ตัวบ่งชี้ของทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลของนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย มีรายละเอียดดังนี้

2.1.1 คุณลักษณะครูปฐมวัย และบัณฑิตที่พึงประสงค์

2.1.2 ทฤษฎีพหุปัญญาชุดปัญญาส่วนตน ซึ่งเป็นปัญญาชุดที่ 2 ตามทฤษฎีพหุปัญญา ด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (Interpersonal Intelligence)

2.1.3 แนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

จิตตปัญญาศึกษา เป็นกระบวนการเรียนรู้ด้วยใจอย่างใคร่ครวญที่มุ่งพัฒนาจากภายใน ฝึกปฏิบัติผ่านกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้เกิดความตระหนักรู้ เข้าใจตนเองและเข้าใจผู้อื่น เกิดความรักความเมตตา มีจิตสำนึกต่อส่วนรวม และการประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันให้เกิดประโยชน์สุขทั้งต่อตนเองและผู้อื่น มีกระบวนการการเรียนรู้ใน 3 ลักษณะ คือ การฟังอย่างลึกซึ้ง (Deep Listening) การน้อมสู่ใจอย่างใคร่ครวญ (Contemplation) และการเฝ้ามองเห็นตามที่เป็นจริง (Meditation)

วิธีการ และการฝึกปฏิบัติ ได้แก่ กระบวนการกลุ่ม เช่น การเรียนรู้ในชุมชน การมีประสบการณ์ตรง เช่น นิเวศภาวนา การเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม การฝึกปฏิบัติแบบจิตตปัญญา เช่น การทำสมาธิ การสะท้อนการเรียนรู้ การเรียนจากตัวเอง เช่น การเขียนบันทึก การเรียนด้วยงานบริการ เช่น การวิจัยปฏิบัติการ อาสาสมัคร และการทำงานศิลปะและงานสร้างสรรค์ และหลักการสำคัญร่วมกันในการ

ประยุกต์ใช้แนวคิดจิตตปัญญาศึกษาในชั้นเรียน คือ เป็นการศึกษาที่ไม่แยกขาดจากกันระบบคุณค่าและความเชื่อของบุคคลและสังคม มีการเผยความรู้สึกรักของผู้เรียน และเป็นความสัมพันธ์ด้วยใจระหว่างผู้สอนและผู้เรียน ซึ่งหลักจิตตปัญญาศึกษา 7 ประการ หรือ “7C's” มีหลักการพิจารณาด้วยใจอย่างใคร่ครวญ (Contemplation) หลักความรักความเมตตา (Compassion) หลักการเชื่อมโยงสัมพันธ์ (Connection) หลักการเผชิญหน้า (Confronting) หลักความต่อเนื่อง (Continuity) หลักพันธะสัญญา (Commitment) และหลักชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Community)

2.1.4 แนวคิดการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง ซึ่งการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงมี 3 องค์ประกอบ ได้แก่ ประสบการณ์ (experience) การใคร่ครวญอย่างมีวิจารณญาณ (criticalrational) และการแลกเปลี่ยนทางความคิดอย่างมีเหตุผล (rational discourse)

2.1.5 หลักการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์ หลักไตรสิกขา ประกอบด้วย ศีล สมาธิ ปัญญา และหลักอิทธิบาท 4 ซึ่งประกอบด้วย ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา

2.1.6 หลักการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ประกอบด้วยการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ (experience learning) และกระบวนการกลุ่ม (group process)

นอกจากนั้นผู้วิจัยได้มีการเตรียมตัวโดยการพัฒนาตนเองในการศึกษาดูงาน เข้าร่วมประชุม อบรม สัมมนา เพื่อเก็บเกี่ยวประสบการณ์ สร้างความกระจ่างในแนวคิดและการปฏิบัติที่เป็นแนวทางในการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ฯ และจัดกิจกรรมการเรียนรู้

เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะการเข้าใจผู้อื่นสำหรับ
นิสิตระดับปริญญาตรีสาขาการศึกษาปฐมวัย

1) การประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อ
เสริมสร้างประสบการณ์ในกระบวนการเรียน
การสอนแนวจิตตปัญญา คณะศึกษาศาสตร์ ใน
โครงการเพิ่มขีดความสามารถของคณะศึกษา
ศาสตร์สู่การเป็นสถาบันพัฒนานุเคราะห์ทางการ
ศึกษาที่มีความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เมื่อ 26
มีนาคม 2552 ณ ห้องประชุม ดร.สาโรช
บวรศรี คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ

2) ประชุมวิชาการประจำปี ครั้งที่ 5
สมาคมเครือข่าย คอท ประจำปี 2553
เรื่อง“การเรียนการสอนระดับอุดมศึกษาสู่การ
เปลี่ยนแปลง” (Transformative Higher
EducationTeaching and Learning) เมื่อ 22
– 23 กรกฎาคม 2553 ณ ห้องควีนส์ปาร์ค 1-2
โรงแรมดิเอ็มพีเรียล ควีนส์ปาร์ค กรุงเทพฯ

3) ศึกษาดูงาน ณ มหาวิทยาลัยพุทธ
ฉือจี ประเทศไต้หวัน เมื่อ กันยายน 2553

4) ร่วมงานระพีเสวนาและประชุม
วิชาการประจำปีจิตตปัญญาศึกษา ครั้งที่ 3
“ความสุขกับการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานของ
มนุษย์” ระหว่างวันที่ 1-3 ธันวาคม 2553
ณ ห้องแกรนด์บอลรูม โรงแรมรามาร์กเด้นส์
กรุงเทพฯ

2.2 สร้างเครื่องมือประเมินคุณภาพ
ของรูปแบบฯ แล้วนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญประเมิน

ความเหมาะสมความสอดคล้องของรูปแบบ
เอกสารคู่มือการใช้รูปแบบ และเครื่องมือ
ประเมินผล

2.2.1 ผู้วิจัยนำโครงร่างรูปแบบการ
ฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์
ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิตปริญญาตรี สาขา
วิชาการศึกษาปฐมวัย นำเสนอให้ผู้เชี่ยวชาญ
จำนวน 5 คน เพื่อตรวจสอบความถูกต้องและ
แก้ไขปรับปรุงตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ

2.2.2 นำโครงร่างเครื่องมือที่ใช้
ประกอบรูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้าง
ทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิสิต
ปริญญาตรี สาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย นำ
เสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 คน เพื่อตรวจ
สอบความถูกต้องเหมาะสมและแก้ไขปรับปรุง
ตามข้อเสนอของผู้เชี่ยวชาญ

ภาพประกอบ แสดงกรอบแนวคิดในการสร้างรูปแบบการฝึกอบรม SECAR

ผลการวิจัย

1. การศึกษาและวิเคราะห์จากเอกสาร แบบสอบถามและการสัมภาษณ์นิตินิเทศและครูที่เลี้ยงพบว่า สามารถสรุปสังเคราะห์ทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิตินิเทศระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย ได้ 3 ด้าน คือ การปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น การทำงานกลุ่ม และทักษะทางสังคม โดยมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากทุกด้าน

2. การสร้างรูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิตินิเทศระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย โดยผ่านการประเมินจากผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 คน ซึ่งรูปแบบมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก

อภิปรายผล

1. การศึกษาและวิเคราะห์จากเอกสาร แบบสอบถามและการสัมภาษณ์นิตินิเทศและครูที่เลี้ยงพบว่า สามารถสรุปสังเคราะห์ทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิตินิเทศระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย ได้ 3 ด้าน คือ การปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น การทำงานกลุ่ม และทักษะทางสังคม โดยคุณลักษณะมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากทุกด้าน ซึ่งวนิช เรข (2550: 125 -135) กล่าวถึงคนที่มีความอ่อนไหวด้านนี้ เป็นคนที่ชอบรับพลังงานจากคนอื่น รู้สึกสดชื่น สดใสเมื่อได้พบเจอผู้คน ไม่รู้สึกว่าการถูกคุกคามพื้นที่ส่วนตัวเมื่อต้องใช้เวลาอยู่กับคนอื่นมากนัก อีกทั้งคนกลุ่มนี้ยังมีความสามารถในการพูดคุย โน้มน้าวจิตใจคนรอบข้างให้เชื่อใจ ให้เห็นชอบตาม ให้ทำตามเป้าหมายที่ตนเป็นผู้กำหนดได้ด้วยความยินยอมและเต็มใจ บางคนบุคลิกน่ารัก สบายๆ ดูเหมือนเข้าได้กับคนทุกระดับ ทุกประเภท แต่บางคนมี

บุคลิกหนักแน่น น่าเชื่อถือ น่าไว้วางใจ น่าคล้อยตาม ลักษณะเด่นพิเศษของคนกลุ่มนี้คือ ความเป็น “นักฟัง” หรือความเป็นผู้ฟังที่ดีสูง ถ้าอยากประสบความสำเร็จ ทั้งด้านการงานและชีวิตความสัมพันธ์ส่วนตัวในสังคมที่มนุษย์อยู่ร่วมกันเกินสองคนขึ้นไป ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลมีความจำเป็นมาก เพราะเป็นตัวแปรสำคัญที่จะกำหนดว่า คนนั้นจะไปถึงจุดไหนในชีวิต และชีวิตจะมีความสุขได้ยากหรือได้ง่าย จะก้าวหน้าในด้านการงาน หรืออยู่กันอย่างระหองระแหง จะเป็นที่รักเอ็นดูของผู้ใหญ่ หรือไม่มีใครอยากสนับสนุน สารพัดความสุขในโลกมนุษย์นั้นมักจะมาจากตัวแปรในด้านนี้

2. การสร้างรูปแบบการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสำหรับนิตินิเทศระดับปริญญาตรี สาขาการศึกษาปฐมวัย โดยผ่านการประเมินจากผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 คน ซึ่งรูปแบบมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นถึงการนำหลักการแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องที่เป็นพื้นฐานในการสร้างรูปแบบการฝึกอบรมมีความสัมพันธ์สอดคล้อง สามารถนำไปใช้ในการจัดการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนมีการเปลี่ยนแปลงในทางทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่เหมาะสมมากยิ่งขึ้น ซึ่ง หฤทัย อนุสรราชกิจ (2549: 132-136) ทำการพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดการศึกษาเด็กอย่างใคร่ครวญเพื่อการปรับเปลี่ยนมุมมองและการปฏิบัติของครูการศึกษาปฐมวัย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ตามแนวคิดการศึกษาเด็กอย่างใคร่ครวญสำหรับครูการศึกษาปฐมวัย และศึกษาผลการปรับเปลี่ยนมุมมองและการปฏิบัติของครูที่เข้าร่วมกระบวนการจัดการเรียนรู้ ใน 3 ด้าน คือ ต่อตนเอง ต่อเด็ก และต่อผู้อื่น ปรากฏผลคือ 1. กระบวนการจัดการเรียนรู้ตาม

แนวคิดการศึกษาเด็กอย่างใคร่ครวญสำหรับครู การศึกษาปฐมวัยส่งเสริมให้ครูรู้ตนเอง รับรู้ความจริงในปัจจุบัน มีสติ และส่งผลให้ครูสามารถรับรู้เด็กได้อย่างเป็นธรรมชาติตามจริง เป็นกระบวนการที่บูรณาการทั้ง 3 ส่วนของชีวิต คือ ความรู้วิชาชีพ และจิตวิญญาณ และประกอบด้วย 4 ขั้นตอนหลัก คือ 1) การเปิดใจรับรู้ ยอมรับทั้งตนเองและผู้อื่น 2) การพัฒนาภายในตนเองด้วยการฝึกสติ สมาธิ ประสาทสัมผัส การรู้เท่าทันปัจจุบัน 3) การศึกษาเด็กที่เน้นการสังเกตเด็กและการใคร่ครวญในชีวิตประจำวัน และ 4) การสะท้อนการเรียนรู้ วิพากษ์ประสบการณ์เดิม นำสู่การเกิดประสบการณ์ใหม่ 2. การปรับเปลี่ยนมุมมองและการปฏิบัติของครู ที่มีลักษณะการเรียนรู้ที่ต่างกัน มีการปรับเปลี่ยนต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับ ศศิลักษณ์ ขยันกิจ (2553: 65-66) ศึกษากระบวนการนำแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาใช้ในการจัดการเรียนการสอนรายวิชาการวัดผลและประเมินพัฒนาการเด็กปฐมวัย และประสบการณ์การเรียนรู้ของนิสิตในระดับปริญญาโทในด้านการตระหนักรู้ต่อตนเอง ผู้อื่น และวิชาชีพ กระบวนการนำแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาใช้ในการจัดการเรียนการสอนรายวิชาการวัดผลและประเมินพัฒนาการเด็กปฐมวัย ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การเตรียมการ ประกอบด้วย การเตรียมชีวิตและการเตรียมวิชา 2) การจัดการเรียนการสอน เป็นการดำเนินการภายใต้บรรยากาศของชุมชนแห่งการเรียนรู้ โดยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านประสบการณ์ และ 3) การประเมินผลการเรียนรู้ที่เกิดขึ้น สรุปเป็นประเด็นการตระหนักรู้ต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และต่อวิชาชีพ ดังนี้ 1. การตระหนักรู้ต่อตนเอง ได้แก่ การเข้าใจตนเอง การรู้เท่าทันตนเอง การปล่อยวางไม่ติดสิน การเปิดใจกว้าง การเห็น

คุณค่าในตนเอง การพัฒนาตนเอง การสังเกตที่ละเอียดละออ การมองโลกในแง่ดีและมีความสุข การเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ 2. การตระหนักรู้ต่อผู้อื่น ได้แก่ การเข้าใจและยอมรับผู้อื่น การมองเห็นสรรพสิ่งตามความเป็นจริง การเห็นอกเห็นใจและเห็นคุณค่าของผู้อื่น 3. การตระหนักรู้ต่อวิชาชีพ การมองเด็กตามความเป็นจริง การสอนที่สอดคล้องกับธรรมชาติของเด็ก การเท่าทันตัวเองของครู การพัฒนาตนเองของครู การเป็นครูที่ใส่ใจเด็ก การเห็นคุณค่าของงานครู

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับงานวิจัย

การนำรูปแบบการจัดการเรียนรู้ไปประยุกต์ใช้ ควรมีความเข้าใจในแนวคิด หลักการพื้นฐาน “ความเชื่อมั่นในความเป็นมนุษย์” ควรคำนึงถึงสมดุลระหว่างฐานกาย ฐานใจ ฐานคิด และสมดุลระหว่างการเรียนรู้ความจริง ความดี ความงาม ตลอดจนเน้นการพัฒนาศักยภาพมนุษย์อย่างองค์รวม โดยสามารถประยุกต์ให้เหมาะกับจุดมุ่งหมายเฉพาะ และบริบทของสังคมวัฒนธรรม อีกทั้งสามารถกำหนดเป้าหมายและลักษณะเฉพาะของกลุ่มที่จะจัดการเรียนรู้ได้อย่างชัดเจน

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

อาจทำการศึกษาการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ในกลุ่มนิสิตชั้นปีต่างๆ และทำการเปรียบเทียบผลการใช้รูปแบบที่มีต่อทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในหลายกลุ่ม อีกทั้งควรนำรูปแบบไปใช้จัดการเรียนรู้กับกลุ่มครูประจำการระดับปฐมวัยเพื่อเสริมสร้างการเข้าใจเด็กปฐมวัยและการปฏิบัติที่เหมาะสมต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- ประสาธ ลีปคำ. (2553). สารจากนายกสมาคม. ในการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง. สุดาพร
ลักษณีนาวิน, บรรณาธิการ. หน้าค่าน้ำ. กรุงเทพฯ: สมาคมเครือข่ายการพัฒนาวิชาชีพ
อาจารย์และองค์การระดับอุดมศึกษาแห่งประเทศไทย.
- ไพฑูริย์ ลินลารัตน์ และคณะ. (2550). สัตตศิลา หลักเจ็ดประการสำหรับ: การเปลี่ยนผ่าน
การศึกษาเข้าสู่ยุคเศรษฐกิจฐานความรู้. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต. (2547). เอกสารชุดวิชา: การพัฒนาความเป็นครูวิชาชีพ. กรุงเทพฯ:
คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต.
- ยนต์ ชุ่มจิต. (2553). ความเป็นครู. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- เยาวพา เตชะคุปต์. (2545). การศึกษาปฐมวัย. กรุงเทพฯ: เอพี กราฟฟิกส์ ดีไซน์.
- วนิษา เรช. (2550). อัจฉริยะสร้างได้. กรุงเทพฯ: อัจฉริยะสร้างได้.
- ศศิลักษณ์ ชัยนกิจ. (2553). รายงานการวิจัยเรื่อง กระบวนการนำแนวคิดจิตตปัญญาศึกษามาใช้ในการ
การจัดการเรียนการสอนและประสบการณ์เรียนรู้ของนิสิตวิชาการวัดผลและประเมิน
พัฒนาการเด็กปฐมวัย. คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา. (2552). กรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ
พ.ศ. 2552. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2552). สรุปผลการดำเนินงาน 9 ปี ของการปฏิรูปการศึกษา
(พ.ศ.2542-2551). กรุงเทพฯ: วิ.ที.ซี คอมมิวนิเคชั่น.
- หุทัย อนุสรราชกิจ. (2549). การพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดการศึกษาเด็กอย่าง
ใคร่ครวญเพื่อปรับเปลี่ยนมุมมองและการปฏิบัติของครูการศึกษาปฐมวัย. วิทยานิพนธ์
ค.ด. (หลักสูตรและการสอน). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
ถ่ายเอกสาร.